

Ekonomsko-pravni aspekt zaštite filmske baštine u Hrvatskoj kinoteci

Glumac, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:745511>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski jednopredmetni studij Informatologije

Martina Glumac

**Ekonomsko-pravni aspekt zaštite filmske baštine u Hrvatskoj
kinoteci**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Preddiplomski jednopredmetni studij Informatologije

Martina Glumac

**Ekonomsko-pravni aspekt zaštite filmske baštine u Hrvatskoj
kinoteci**

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum
23. 8. 2021.

Martina Glumac, 0122228761
ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Hrvatska kinoteka osnovana je 1979. godine na temelju Zakona o kinematografiji. Od svog nastanka prikuplja filmsko i popratno gradivo različitih producenata kuća i ostalih imatelja što je omogućilo početak izrade samog fonda. Osim toga, kao jedini nacionalni filmski arhiv u Hrvatskoj, provodi različite aktivnosti prikupljanja, obrade te zaštite, kao i promoviranja zaštite filmskog gradiva putem različitih publikacija, suradnji i slično. Velik naglasak upravo je na zaštiti koja obuhvaća niz preventivnih, konzervatorskih i restauratorskih aktivnosti uvjetovanih različitim karakteristikama filmske vrpce, a primarno se provode s ciljem osiguravanja filmske baštine budućim generacijama. Zaštita kao takva predstavlja složen aspekt djelovanja baštinskih ustanova, a kako bi mogla dobro funkcionirati potrebno je njome upravljati. Sveobuhvatni model upravljanja zaštitom sastoji se od ukupno pet aspekata, a fokus ovog rada predstavlja upravo ekonomsko-pravni aspekt koji je vezan uz načine financiranja i osiguravanja financijskih sredstava te uz odredbe različitih zakona, smjernica, pravilnika i standarda koji definiraju provođenje zaštite na različitim razinama. U kontekstu Hrvatske kinoteke, financijska sredstva uglavnom se osiguravaju iz državnog proračuna ili od strane Ministarstva kulture. Također, Hrvatski audiovizualni centar godišnje provodi javne natječaje za osiguravanje financijskih sredstava za provedbu komplementarnih djelatnosti. Legislativni okvir definiran je Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima te popratnim pravilnicima, no djelovanje filmskih arhiva propisuju još i stručna tijela putem vlastitih statuta. Samim time, cilj ovog rada je prikazati i opisati ekonomsko-pravni aspekt upravljanja zaštitom u Hrvatskoj kinoteci proučavanjem načina njezinog financiranja i dokumenata koji definiraju njezino poslovanje.

Ključne riječi: Hrvatska kinoteka, filmski arhiv, film, zaštita filmskog gradiva, ekonomsko-pravni aspekt

SADRŽAJ

1.UVOD.....	1
2.HRVATSKA KINOTEKA	2
2.1.OSNIVANJE HRVATSKE KINOTEKE I FAZE RAZVOJA.....	3
2.2.TEMELJNE AKTIVNOSTI I DJELOVANJE	5
2.3.PREGLED ZBIRKI POHRANJENOG FILMSKOG GRADIVA	6
3.ZAŠTITA FILMSKOG GRADIVA	7
3.1.METODE ZAŠTITE FILMSKOG GRADIVA	8
3.2.PRAKSA PREVENTIVNE ZAŠTITE I RESTAURACIJE U HRVATSKOJ KINOTECI.....	10
4.EKONOMSKO-PRAVNI ASPEKT ZAŠTITE FILMSKE BAŠTINE U HRVATSKOJ.....	11
4.1.SREDSTVA FINANCIRANJA ZAŠTITE FILMSKE BAŠTINE.....	12
4.2.LEGISLATIVNI OKVIR ZAŠTITE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	13
4.3.ARHIVSKE NORME I STANDARDI.....	15
5.DOKUMENTI, PUBLIKACIJE I STANDARDI STRUČNIH TIJELA.....	16
5.1.MEĐUNARODNA FEDERACIJA FILMSKIH ARHIVA.....	17
5.2.EUROPSKO UDRUŽENJE FILMSKIH ARHIVA	18
6.ZAKLJUČAK	20
7.POPIS LITERATURE	21

1. UVOD

Filmsko gradivo sastavni je dio nacionalne filmske baštine. Naime, baština se uglavnom definira kao određena zbirka jedinica u bilo kojem obliku, stvorena u prošlosti te s primarnom namjerom očuvanja u budućnosti. Također, u baštinu se ubrajaju i dokumenti stvoreni za neku određenu kratkoročnu upotrebu, a kasnije procijenjeni kao važni i vrijedni. Samim time, filmska baština kao takva smatra se dijelom kulturne baštine, odnosno smatra se plodom ljudskog znanja i umijeća koje se prenosi na različite načine te nadograđuje postupno tijekom povijesti.¹ Film je, kao oblik ljudskog stvaralaštva, najviše označio 20. stoljeće. Fenomen pokretne slike utemeljen na tehničkim principima fotografije, omogućio je stvaranje zapisa koji prikazuje određenu problematiku na način sličan stvarnosti.² Način na koji je film obilježio prošlost uvjetovao je shvaćanje filmske vrpce kao dokumenta kojeg je potrebno čuvati. Osoba koja se najviše istakla po pitanju teorije filma jest poljski kinematograf Boleslaw Matuszewski. Naime, on je u svojoj brošuri „*Novi povijesni izvor*“ ukazao na neophodno čuvanje takvih materijala u svojevrsnim skladištima filma, danas poznatim kao filmski arhivi.³ Stoga se početkom 20. stoljeća osniva niz filmskih arhiva diljem svijeta. Osnivaju se primarno na temelju različitih vrsta filmskog gradiva što uvjetuje njihovu diferencijaciju i raspodjelu. Tako se usporedno s filmskim arhivima u sklopu arhivskih institucija razvijaju i kinoteke ili samostalni filmski arhivi koji se bave prikupljanjem, obradom i zaštitom nacionalnih i specijaliziranih filmskih zbirki.⁴ Zaštita je odgovornost svakog pojedinca, posebice djelatnika filmskih arhiva te je nužno definirati ju na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Budući da predstavlja poprilično složen pojam, zaštita obuhvaća niz razina i različitih aktivnosti te se tako može podijeliti na stratešku, tehničku i operativnu razinu. Strateška razina predstavlja aktivnosti poput pokretanja projekata, predlaganja inicijativa te poučavanja stručnjaka za zaštitu. S duge strane, tehnička razina odnosi se na praktičnu primjenu različitih metoda i tehnika zaštite, kao i istraživanja čimbenika koji utječu na neki određeni materijal i odgovaraju za njegovo postupno propadanje. Naposljetku, operativna razina obuhvaća probleme i aktivnosti za koje su odgovorni informacijski stručnjaci, filmski arhivisti te drugi stručni

¹ Usp. Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac-Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama: teorijske pretpostavke. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 1/2(2011), str. 3. URL: <https://hrcak.srce.hr/80113> (2021-06-22)

² Usp. Burić, M. 35. godina djelovanja Hrvatskog filmskog arhiva u Hrvatskom državnom arhivu. // *Arhivski vjesnik* 58, 1(2015), str. 323. URL: <https://hrcak.srce.hr/158862> (2021-06-22)

³ Usp. Kukuljica, M. Zaštita i restauracija filmskog gradiva. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004. Str. 21.

⁴ Usp. Isto.

djelatnici koji su u neposrednom kontaktu s gradivom s kojim se susreću na svakodnevnoj bazi.⁵ Kako bi zaštita mogla uspješno funkcionirati, važno je da su sve tri razine međusobno isprepletene te da su u stalnoj interakciji. Točnije, ključno je razumjeti temeljna pitanja zaštite, ali i veze koje zaštita ima sa samim poslovanjem, zadaćom, okvirima i poslanjem ustanove.⁶ Također, za bolje i uspješnije provođenje zaštite, od velike je važnosti da se njome kontinuirano upravlja. Samo upravljanje zaštitom ponajprije se smatra ekonomskim pojmom upravljanja koje se temelji na učinkovitom iskorištavanju raspoloživih sredstava s ciljem osiguravanja bolje izvrsnosti te obavljanja postavljenih zadataka. U kontekstu informacijskih i komunikacijskih ustanova, upravljanje zaštitom odnosi se na niz različitih aspekata čijim se analiziranjem i proučavanjem postiže planirana i sustavna organizacija osoblja, novčanih sredstava te aktivnosti. Upravljanje zaštitom sastoji se od pet ključnih aspekata, odnosno sastoji se od strateško-teorijskog aspekta, ekonomsko-pravnog aspekta, obrazovnog aspekta, materijalno-operativnog aspekta te kulturološko-strateškog aspekta. Svaki od njih pokriva jedno područje zaštite i kao takav ključan je za njezinu pravilnu funkcionalnost.⁷ Ipak, u ovom radu predstavljen je i opisan isključivo ekonomsko-pravni aspekt upravljanja zaštitom i to u okvirima Hrvatske kinoteke kao nacionalnog filmskog arhiva Republike Hrvatske.

2. HRVATSKA KINOTEKA

Kinoteka, odnosno filmski arhiv uglavnom se definira kao svojevrsna ustanova namijenjena prikupljanju, čuvanju, restauriranju te prikazivanju filmova. Subvencira ih država ili privatna zaklada koja je takvu ustanovu utemeljila, a sama djelatnost filmskih arhiva primarno je regulirana različitim standardima i propisima. Točnije, državne kinoteke uređene su nacionalnim zakonima te se smatraju samostalnim i autonomnim ustanovama dok neke dodatne smjernice za koordinaciju djelatnosti definiraju stručna udruženja poput *Međunarodne federacije filmskih arhiva* i *Europskog udruženja filmskih arhiva*. Ideja o osnivanju takvih ustanova razvila se sukladno s pojavom samog filma, posebice nakon shvaćanja njegove kulturne, umjetničke te povijesne važnosti i značaja. Tako su se filmski arhivi ponajprije bavili čuvanjem i prikupljanjem filmske građe, kao i njezinim restauriranjem, s ciljem zaštite filmske baštine i nacionalnog kulturnog identiteta.⁸ Samu ideju o filmskim arhivima predstavio je

⁵ Usp. Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac-Jelušić, T. Nav. dj, str. 4.

⁶ Usp. Isto, str. 5.

⁷ Usp. Isto, str. 11.

⁸ Usp. Kinoteka. / Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31543> (2021-05-19)

poljski kinematograf Boleslaw Matuszewski krajem 19. stoljeća, ali zbog manjka interesa i razumijevanja, prvi filmski arhivi razvijaju se tek početkom 1930-ih godina kao odgovor na tadašnje probleme zaštite filma i filmske baštine.⁹ Naime, neprikladna briga o materijalima na kojima su filmovi bili pohranjeni dovela je do njihovog znatnog oštećenja, a popravak takvih oštećenja smatrao se nužnim. U početku su se uglavnom prikupljali igrani filmovi te filmovi s umjetničkim obilježjima, ali u novije vrijeme naglasak se stavlja i na ostale oblike filma koji mogu svjedočiti o društvenom, političkom i kulturnom životu. Samim time, filmsko gradivo se kasnije počelo prikazivati javnosti s ciljem informiranja i upoznavanja s inozemnom filmskom baštinom. Ta aktivnost popularizirala je film kao umjetnost, ali i samu filmsku kulturu, te postavila uporište za razvoj budućih filmskih stvaratelja.¹⁰ Hrvatska kinoteka jedina je ustanova takve vrste u Hrvatskoj. Poprilično kasno je počela s djelovanjem te se, kao i velik broj kulturnih ustanova, suočava s problemima financija, prostora i opreme koji predstavljaju određenu prepreku u njezinom poslovanju. Unatoč tome, Hrvatska kinoteka, kao filmski arhiv, prikuplja domaću filmsku proizvodnju tvoreći svojevrsni filmski nacionalni fond. Isto tako, prikuplja strane filmove koji su distribuirani i prikazivani u Hrvatskoj te različite oblike popratnog filmskog gradiva. Fond također uključuje i zvučne zapise te projekcijsku i snimateljsku filmsku tehniku, a od svog osnutka do danas posjeduje oko 1500 stranih i domaćih filmskih produkcija s ciljem očuvanja audiovizualne baštine, ali i razumijevanja različitih društvenih fenomena.¹¹

2.1. OSNIVANJE HRVATSKE KINOTEKE I FAZE RAZVOJA

Potreba za postojanjem svojevrsnog nacionalnog filmskog arhiva počinje se razmatrati tek nakon Drugog svjetskog rata. Ipak, tek 1976. godine, donošenjem Zakona o kinematografiji, definiraju se ključni preduvjeti potrebni za osnivanje takve ustanove unutar tadašnje Socijalističke Republike Hrvatske. U pitanju je bilo osnivanje same Hrvatske kinoteke koja bi djelovala u sklopu Hrvatskog državnog arhiva, a odabirom voditelja Kinoteke 1979. godine provode se primarne mjere ključne u njezinoj realizaciji.¹² Naime, predviđeno je da Hrvatski državni arhiv, zajedno s Hrvatskom kinotekom, djeluje kao temeljni kulturni objekt. Samim time, zajedničko djelovanje tih ustanova trebalo je stvoriti niz pogodnosti s ciljem olakšavanja

⁹ Usp. Kula, S. Film archives at the centenary of film. // *Archivaria* 40(1995), str. 210. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/download/12107/13100/12107> (2021-06-08)

¹⁰ Usp. Kinoteka. Nav. dj.

¹¹ Usp. Hrvatska kinoteka. URL: <http://www.arhiv.hr/O-nama/Ustroj/Hrvatska-kinoteka> (2021-05-19)

¹² Usp. Kukuljica, M. Prvi koraci Kinoteke Hrvatske pri Arhivu Hrvatske. // *Arhivski vjesnik* 1,21-22(1979), str. 384. URL: <https://hrcak.srce.hr/123951> (2021-05-19)

rada novonastale Hrvatske kinoteke. Smatralo se da bi takav pristup usmjerio Kinoteku u njezinom praktičnom radu te osigurao prihvaćanje uobičajenih arhivskih metoda i standarda u kontekstu čuvanja arhivske građe.¹³ Unatoč tome, zbog prethodnog nepostojanja ustanove koja bi se specijalizirala za zaštitu filmske građe i čuvanja nacionalnog kulturnog identiteta, Kinoteka se našla pred ogromnom količinom posla, obveza i zadataka kojima se nastojalo to nadoknaditi.¹⁴ Na samom početku bilo je potrebno osigurati odgovarajući prostor i opremu za čuvanje filmskih vrpca. Isto tako, trebalo je prilagoditi i mikroklimatske uvjete unutar same ustanove. Ipak, zasigurno najveći problem predstavljalo je traženje, lociranje te identificiranje filmske građe i popratnih materijala koji su nezaobilazan dio hrvatske baštine. Tako je 1974. godine potpisan ugovor između Jugoslavenske kinoteke u Beogradu i Hrvatske kinoteke kojim je dio fonda vraćen Hrvatskoj. Međutim, brojni materijali bili su izostavljeni iz ugovora te je time ostavljena mogućnost za definiranje naknadnih dogovora vezanih uz njihovo vraćanje.¹⁵ Nadalje, bilo je potrebno preuzeti filmove iz arhiva filmskih proizvođača i distributera. Proizvođači filma i njihovi distributeri uglavnom nisu bili svjesni same važnosti filma kao medija što je dovelo do toga da je velik broj tih primjeraka bio znatno oštećen zbog nepravilnog korištenja i pohranjivanja, a upravo je Hrvatska kinoteka ta koja je trebala osigurati njihovu restauraciju.¹⁶ Osim toga, da bi Kinoteka mogla pravilno funkcionirati, potrebno je osnovati stručno tijelo, tj. stručni kolegij, koji bi se sastojao od poznatih hrvatskih filmskih kritičara, radnika, publicista te kulturnih i javnih radnika s fokusom na bavljenje filmom. Stručni kolegij služio bi kao glavno savjetodavno tijelo, a isto tako i kao predlagač godišnjih te dugoročnih planova djelatnosti i aktivnosti.¹⁷ Također, Kinoteka bi trebala posjedovati i stručnu filmsku knjižnicu koja sadrži literaturu o filmu tiskanu na području Hrvatske. Osnivanjem stručnog tijela i knjižnice zadovoljili bi se primarni uvjeti i zahtjevi ključni za pravilan rad Kinoteke kao nacionalnog filmskog arhiva što bi zatim postavilo uporište za njezin daljnji razvitak. Točnije, definiranje cjelokupne djelatnosti na takvoj formalnoj razini omogućilo bi fokusiranje na osmišljavanje i provođenje istraživanja vezanih uz film i utjecaj filma na javnost o kojima bi se ponajprije informiralo putem službenog glasila Kinoteke. Izdavačka djelatnost Kinoteke općenito bi se trebala fokusirati na informiranje javnosti o arhivskoj djelatnosti inozemnih i nacionalnih filmskih arhiva te im približiti tu cjelokupnu problematiku.¹⁸ Sličnu funkciju

¹³ Usp. Isto, str. 385.

¹⁴ Usp. Isto.

¹⁵ Usp. Isto, str. 386.

¹⁶ Usp. Isto, str. 387.

¹⁷ Usp. Isto, str. 388.

¹⁸ Usp. Isto, str. 389.

trebala bi imati i animatorska djelatnost. Naime, kao filmski arhiv, Kinoteka bi trebala imati vlastitu kino-dvoranu za prikazivanje filmova i upoznavanje građana s hrvatskom filmskom baštinom. Ipak, manjak prostora to znatno otežava te tako Kinoteka treba uspostaviti suradnju s drugim kulturnim ustanovama kako bi se ta aktivnost realizirala.¹⁹ Naposljetku, od Kinoteke se očekuje da dokumentira i prati sve aktivnosti, događaje i manifestacije vezane uz film koje se održavaju na području Hrvatske kako bi posjedovala konkretne dokaze o razvoju filmske djelatnosti, ali i kako bi na temelju toga mogla usmjeriti vlastiti rad i djelovanje. Ono što predstavlja problem u ovoj koncepciji upravo su financijska sredstva te nerazumijevanje vladajućih tijela, udruga i organizacija kada je u pitanju važnost filmske umjetnosti. To je znatno otežalo rad same Kinoteke te i danas predstavlja određenu prepreku. U svakom slučaju, Kinoteka kontinuirano radi u skladu sa svojom temeljnom pridodanom funkcijom te se neprestano prilagođava suvremenim tehnološkim i društvenim promjenama s ciljem ostvarivanja svojih zadataka.²⁰

2.2. TEMELJNE AKTIVNOSTI I DJELOVANJE

Hrvatska Kinoteka od svog nastanka prikuplja, stvara, čuva i zaštićuje zbirke domaćeg i stranog filma te popratnog filmskog gradiva. Njezina važnost prepoznata je i na svjetskoj razini te je tako 1993. godine postala članom Međunarodne federacije filmskih arhiva, a od 1997. godine član Udruženja europskih filmskih arhiva. Nadalje, sama količina audiovizualnog materijala toliko je brojna i specifična što je rezultiralo stvaranjem posebne baze podataka, a dio gradiva može se javno pretražiti putem HAIS-a²¹ omogućavajući trenutnim i potencijalnim korisnicima arhiva uvid u dio fonda. Ipak, unatoč brojnim djelatnostima Kinoteke, zasigurno je najveći fokus na restauraciji filmske građe. Tako je od 1981. godine putem izrade sigurnosnih kopija zaštićen velik broj građe na nitratnom filmu, a prebacivanjem s uskog filmskog formata na standardnu vrpču spašena je znatna količina amaterskog filma. Osim toga, u suradnji s Ministarstvom kulture, pokrenut je projekt zaštite i restauracije nacionalne filmske zbirke 1995. godine u sklopu kojeg je zaštićeno i konzervirano nekoliko stotina dugometražnih igranih i kratkometražnih filmova. Također, kao još jedan projekt, pokrenuta je 2008. godine i *MaxTv Digiteka* zajedno s *Hrvatskim telekomom*, *Jadran filmom* te *Croatia filmom*, a temelji se upravo na digitalizaciji igranih filmova, odnosno hrvatskih filmskih klasika poput „*Breza*“ i „*Vuk*

¹⁹ Usp. Isto, str. 390.

²⁰ Usp. Isto, str. 393.

²¹ Hrvatski arhivski informacijski sustav. URL: <https://hais.arhiv.hr/HDA/> (2021-08-23)

samotnjak“. Upotrebom digitalne tehnologije u restauraciji filmova, Hrvatska kinoteka nastavila je sama provoditi projekt *Digitalne restauracije hrvatske filmske baštine* u kojem digitalna tehnologija služi isključivo kao alat, a cilj je vratiti slikovni i zvučni zapis na izvornu filmsku vrpcu nakon završetka cjelokupnog procesa.²² Osim restauracije filmskog gradiva, Hrvatska kinoteka bavi se i restauracijom te zaštitom audio materijala na zastarjelim medijima, a od 2009. godine takvi zapisi se presnimavaju na digitalni medij radi lakše dostupnosti. Samim time, svo pohranjeno gradivo unutar Kinoteke dostupno je za korištenje u stručne, obrazovne i znanstvene svrhe. Nadalje, još jedan važan aspekt djelatnosti Kinoteke je i izdavaštvo. Točnije, Hrvatska kinoteka, u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom, objavljuje literaturu o hrvatskoj filmskoj povijesti u seriji pod nazivom „*Izvori za povijest hrvatskog filma i kinematografije*“. Osim toga, objavljuje i DVD izdanja određenih programa hrvatske filmske baštine, a sve te aktivnosti provode se upravo s ciljem promoviranja i približavanja bogatstva hrvatske filmske baštine krajnjim korisnicima te javnosti općenito.²³

2.3. PREGLED ZBIRKI POHRANJENOG FILMSKOG GRADIVA

Od nastanka same Hrvatske kinoteke kontinuirano se prikuplja domaći i strani filmski materijal što je u krajnosti dovelo do stvaranja brojnih zbirki unutar kreiranog fonda. Naime, prema podacima iz 2011. godine, u Kinoteci je prikupljeno oko 24 000 000 metara filmskog gradiva, ali danas je taj broj zasigurno puno veći.²⁴ Sukladno tome, radi lakšeg snalaženja djelatnika i korisnika, cjelokupni fond podijeljen je na nekoliko zbirki. Najbrojnija zbirka upravo je zbirka hrvatskog filma koja ponajprije sadržava hrvatski dugometražni i kratkometražni film, kao i zasebne zbirke nastale kao produkt djelovanja određenih obrazovnih i kulturnih ustanova. Ipak, velik broj dugometražnih filmova jednostavno je izgubljen ili uništen što dovodi do situacije da je pohranjen u izrazito malim fragmentima. Nadalje, zbirka kratkometražnih filmova obuhvaća različite dokumentarne, igrane, animirane te neprofesionalne i amaterske filmove, a prema svojoj brojnosti nedvojbeno prevladava unutar cjelokupne zbirke. Dio zbirke predstavljaju i studentski radovi Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu koji se prikupljaju od 1968. godine. Isto tako, u zbirci hrvatskog filma nalazi se i zbirka *Hrvatskog filmskog saveza* koja je najviše fokusirana na neprofesionalni film. Zbirka obuhvaća amaterske, alternativne i

²² Usp. Burić M., Nav. dj., str. 324.

²³ Usp. Isto, str. 325.

²⁴ Usp. Hrvatska kinoteka. Nav. dj.

eksperimentalne filmove koji su prepoznati na europskoj razini.²⁵ Nadalje, dvije manje zbirke su zbirka „*Kršćanske sadašnjosti*“, koja obuhvaća nekoliko dugometražnih i kratkometražnih filmova, te zbirka Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koja je izuzetno vrijedna zbog načina bilježenja običaja i načina života, a uglavnom se sastoji od kratkometražnih dokumentarnih filmova.²⁶ Također, u Kinoteci je oblikovana i zbirka popratnog filmskog gradiva, specifično za domaći film, a svjedoči primarno o postupku nastajanja nekog filmskog djela. Uglavnom je riječ o scenarijima, fotodokumentaciji i plakatima, te takvi izvori ponajprije imaju dokumentacijsku i informacijsku ulogu što ih čini neophodnima unutar fonda filmskog arhiva. S druge strane, zbirka stranog filma temelji se na prikupljanju primjeraka stranih filmova koji su distribuirani i reproducirani na području Hrvatske te je ta praksa uređena zakonskom obvezom. U zbirci se nalaze dugometražni igrani i animirani filmovi, dokumentarni filmovi, kratkometražni animirani filmovi, filmovi sa Svjetskog festivala animiranog filma u Zagrebu, dokumentarni filmovi Francuskog instituta te popratno filmsko gradivo.²⁷ Nadalje, zbog brojnih zahtjeva korisnika, sadržaji filmskih vrpca postupno se digitaliziraju i presnimavaju tvoreći svojevrsnu zbirku presnimaka. Zbirka obuhvaća primjerke domaćeg i stranog filma na DVU-u i CD-u, kao i primjerke na VHS vrpci, BETACAM te U-MATIC video vrpce. Osim filma, Kinoteka prikuplja, pohranjuje i čuva zvučne zapise koji su raspoređeni unutar istoimene zbirke. Točnije, unutar zbirke pohranjene su domaće i strane gramofonske ploče, restaurirane magnetofonske vrpce te magnetofonske vrpce s presnimljenim zvučnim zapisima sjednica CK SKP. Naposljetku, uz sve navedeno, Kinoteka prikuplja i kinoprodukcijску te snimateljsku tehniku koja je pohranjena unutar muzejske zbirke filmske tehnike. Zbirka pokriva razdoblje od 1898.-1975. godine, a dokumentira upravo razvoj i inovacije u sklopu tehnike za snimanje i prikazivanje filma koja je upotrebljavala u Hrvatskoj.²⁸

3. ZAŠTITA FILMSKOG GRADIVA

Praksa zaštite filmskog gradiva razvila se kao spontana posljedica postojećih saznanja o mogućnostima uništenja samog filmskog gradiva. Tijekom druge polovice 20. stoljeća i dalje nije bila razvijena svijest o potrebi za zaštitom preostalog filmskog gradiva, posebice onog na

²⁵ Usp. Hrvatski filmski arhiv. (Hrvatska kinoteka). URL: <http://zagreb.arhiv.hr/hr/hda/fs-ovi/kinoteka.htm> (2021-05-19)

²⁶ Usp. Isto.

²⁷ Usp. Isto.

²⁸ Usp. Isto.

nitratnoj podlozi. Brojni imatelji filmskog gradiva pretjerano su eksploatirali filmske vrpce bez izrade ikakvih sigurnosnih kopija što je u krajnosti dovelo do znatnih oštećenja i neupotrebljivosti. Međutim, takva praksa bi se u modernoj filmskoj arhivistici smatrala nedopustivom iako je sama zaštita filmskog gradiva prepuštena svakom pojedinom nacionalnom filmskom arhivu i državi unutar koje djeluje, a od njih se očekuje da pronađu prikladna rješenja na temelju vlastitih stručnih i financijskih mogućnosti.²⁹ Unatoč tome, upitnikom Europskog udruženja filmskih arhiva utvrđeno je da su brojni filmski arhivi nesprenni prihvatiti promjenu prioriteta u svome radu po pitanju zaštite i restauracije filmskog gradiva. Da bi se potaknulo provođenje zaštite filmskog gradiva, *Europsko udruženje filmskih arhiva* te *Međunarodna federacija filmskih arhiva* su, kao dva temeljna stručna tijela, uveli obvezu sustavnog provođenja mjera zaštite i restauracije filmskog gradiva kao uvjet za učlanjenje u navedena stručna tijela. Ipak, više od toga ne mogu napraviti jer svaki pojedini filmski arhiv djeluje u različitim okruženjima i raspolaže različitim sredstvima što poprilično otežava uvođenje i provođenje kontinuirane prakse zaštite u skladu sa svim preporukama. Stoga svaki filmski arhiv treba djelovati s ciljem da osigura zaštitu filmskog gradiva čak i ako to zahtijeva traženje jeftinih i kratkoročnih rješenja.³⁰

3.1. METODE ZAŠTITE FILMSKOG GRADIVA

U suvremenoj filmskoj arhivistici velika se važnost pridodaje složenim i sofisticiranim tehnološkim rješenjima zaštite filmskog gradiva. Unatoč tome, takva rješenja nedostupna su većini arhivskih institucija zbog manjka financijskih sredstava, kao i zbog nedovoljno razvijene informacijske infrastrukture unutar tih institucija. Samim time, u suvremenoj arhivskoj praksi, unazad nekoliko godina, dolazi do potpunog zanemarivanja primarnih i preventivnih metoda zaštite filmskog gradiva. To su ponajprije osiguravanje uvjeta čuvanja i trajne pohrane filmskog gradiva, identifikacija filmskog gradiva, izrada sigurnosnih kopija te restauracija tehnički i teško oštećenih filmskih primjeraka. Glavni cilj ovih metoda upravo je trajna zaštita i pohrana originalnih filmskih negativa i zvučnih zapisa, njihova restauracija te čuvanje, a njihova primjena ključan je preduvjet za održavanje i preživljavanje filmske baštine općenito. Na samome početku potrebno je identificirati filmsko gradivo te utvrditi njegovo trenutno materijalno stanje kako bi se pravovremeno pojedini primjerci mogli zaštititi te očuvati od daljnjih oštećenja. Točnije, pravilna identifikacija gradiva omogućava lakši odabir prikladnih

²⁹ Usp. Kukuljica, M. Nav. dj., str. 89.

³⁰ Usp. Isto, str. 90.

postupaka obrade i određivanja prioriteta za izradu sigurnosnih kopija.³¹ Nadalje, potrebno je osigurati primjerene uvjete, ponajprije mikroklimatske, za trajnu pohranu filmskog gradiva. Kako bi se zaštita mogla pravilno provesti, važno je utvrditi osnovne vrste filmskih podloga unutar određene zbirke, kao i njihove karakteristike. Zatim se na temelju usvojenih standarda određuju konkretni uvjeti čuvanja i pohrane za svaku specifičnu filmsku podlogu. Važno je čuvati gradivo u za to prilagođenim spremištima te paziti da su čimbenici poput temperature, vlage i svjetlosti regulirani na način koji suzbija njihovo štetno djelovanje na sam kemijski sastav filmskih podloga.³² Još jedna ključna metoda preventivne zaštite je i izrada sigurnosnih kopija. Sigurnosna kopija predstavlja nekorištenu kopiju visoke kvalitete koja je po svojim karakteristikama znatno slična primjerku originalnog filma. Sama metoda izrazito je korisna te djelotvorna, posebice jer omogućava izradu zamjenskog izvornog gradiva, s obzirom na to da je velik broj originalnih negativa izgubljen ili uništen.³³ Samim time, svaki pojedinačni primjerak filmskog gradiva koji se nalazi unutar odgovarajućeg filmskog arhiva gotovo uvijek obuhvaća neke specifične probleme. Stoga je nužno moći točno identificirati problem te djelovati sukladno s njim, odnosno nužno je osigurati hitnu intervenciju te provesti dostupne mjere restauracije ukoliko su oštećenja značajna. Restauracija je poprilično skup, dugotrajan i složen proces za kojeg je potrebno odrediti odgovarajuću politiku i prioritete. Naime, restauracijom se nastoje riješiti ključni problemi poput zaštite nitratnog i acetatnog filma, nestanka originala, mehaničkih oštećenja, gubitka boje i slično. Filmsko gradivo u takvom stanju ne smije se odložiti na police spremišta jer filmsko gradivo kao takvo zahtijeva hitnu intervenciju. Točnije, kada se na temelju stručnog pregleda utvrdi da se određeno gradivo razgradilo do te mjere da zahtijeva hitno provođenje restauracije, restauraciju je potrebno provesti u roku od godinu dana. U suprotnom će posljedice biti nepopravljive, a dio filmske baštine uništen.³⁴ Ipak, odabir aktivnosti koje će arhiv provoditi po pitanju zaštite i restauracije ovisi primarno o dostupnim sredstvima, prostoru, opremi itd. te se od arhiva očekuje da su ti postupci u skladu s određenim postavljenim ciljevima.

³¹ Usp. Zore, Lucija. Preventivna zaštita hrvatske filmske baštine. // Kako poboljšati sustav zaštite: 44. savjetovanje, 20.-22. listopada 2010., Slavonski Brod, Hrvatska / Silvija Babić. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2011. Str. 94. URL: <https://www.had-info.hr/dokumenti/publikacije/Radovi%20s%2044.%20Savjetovanja%20hrvatskih%20arhivista%20u%20Slavonskome%20Brodu,%202010.pdf#page=5> (2021-06-22)

³² Usp. Kukuljica, M. Nav. dj., str. 92.

³³ Usp. Isto, str. 115.

³⁴ Usp. Isto, str. 125.

3.2. PRAKSA PREVENTIVNE ZAŠTITE I RESTAURACIJE U HRVATSKOJ KINOTEKI

Nedugo nakon osnivanja Hrvatske kinoteke, prvi zadatak koji joj je bio postavljen, u smislu zaštite, odnosio se na presnimavanje filmskog gradiva s nitratne filmske vrpce na sigurnosnu filmsku vrpcu. To se ponajprije odnosilo na gradivo koje je bilo na depozitu u Jugoslavenskoj kinoteci te je zatim nakon pohrane takvog gradiva izrađen detaljan projekt zaštite filmske baštine. Projekt je proveden u suradnji s laboratorijem Jadran filma budući da se tamo nalazila potrebna tehnička jedinica za njegovu realizaciju. Nadalje, tijekom 1980-ih godina Kinoteka se fokusirala na izradu zamjenskog izvornog filmskog gradiva na nezapaljivoj vrpci kojom je zaštićen velik broj dugometražnih i kratkometražnih filmova. Na taj način je zamjensko izvorno gradivo, kao i sigurnosne kopije, izrađeno za one filmove za koje isto nije postojalo.³⁵ Također, osim dugometražnog i kratkometražnog filma, fokus zaštite bio je i na amaterskom, odnosno neprofesionalnom filmu. Naime, prebacivanjem filmskog gradiva sa substandardnih formata (9,5 i 8 mm) na profesionalni format (35 mm), takvi filmovi postali su dostupni javnosti te su se mogli upotrebljavati za potrebe raznolikih istraživanja.³⁶ Osim toga, 1995. godine u Kinoteci je pokrenut projekt pune restauracije izvornih negativa i zvučnih zapisa čime se nastojala osigurati postojanost pojedinih filmskih naslova. Navedene mjere i postupci omogućili su veću dugotrajnost filmskog gradiva, kao i njegovu postojanost te lakšu upotrebljivost.³⁷ Redovitim pregledom fonda i kontinuiranim istraživanjem karakteristika filmske vrpce uvjetovano je njihovo bolje skladištenje, pohrana te zaštita. Poznavanjem uzročnika oštećenja i čimbenika koji na to utječu postalo je lakše prilagoditi uvjete u kojima se filmsko gradivo nalazi.³⁸ Ipak, pravi problem predstavlja zaštita gradiva na VHS kazetama, gramofonskim pločama te digitalnim medijima. Karakteristike tih materijala i dalje nisu u potpunosti jasne te tako ne postoje politike i prioriteti zaštite, niti se provode odgovarajuće sustavne mjere kojima bi se takvo gradivo moglo očuvati. Stoga se i dalje čeka oblikovanje prikladnih smjernica i standarda kako ovi materijali ne bi doživjeli isto što i film.³⁹

³⁵Usp. Kukuljica, Mo. Nove smjernice u zaštiti audiovizualnog gradiva. URL: http://akm.hkdrustvo.hr/AKM_arhiva/dokumenti/zastita_kongres.pdf (2021-06-22)

³⁶ Usp. Isto.

³⁷ Usp. Isto.

³⁸ Usp. Isto.

³⁹ Usp. Isto.

4. EKONOMSKO-PRAVNI ASPEKT ZAŠTITE FILMSKE BAŠTINE U HRVATSKOJ

Ekonomsko-pravni aspekt odnosi se na upravljanje dostupnim financijskim sredstvima, ali i na traženje načina za prikupljanje dodatnih sredstava koji su ključni u provođenju konkretnih aktivnosti zaštite. Također, ekonomsko-pravni aspekt obuhvaća i praćenje važećih zakona, standarda, pravilnika i smjernica, kao i djelovanje u skladu s tim propisima.⁴⁰ Naime, svaki strateški plan upravljanja zaštitom ovisi o određenim ekonomskim i financijskim, ali i pravnim čimbenicima koji uvjetuju određeni okvir djelovanja na razini same ustanove ili cjelokupne države. Unatoč tome, financije općenito predstavljaju značajan problem jer ih često nema dovoljno ili se jednostavno ne izdvajaju u količini dovoljnoj za potrebe zaštite.⁴¹ Stoga je od velike važnosti da ustanova vodi zapise o proračunu u pisanom obliku i na taj način redovito ima uvid u količinu financija kojima raspolaže što u krajnosti olakšava odabir prioriteta zaštite. Financiranje ustanove može biti rezultat javnih natječaja, suradnji ili projekata, ali i rezultat prihoda koje ustanova dobiva vlastitim djelovanjem. Ekonomski aspekt izravno je povezan s ostalim aspektima sveobuhvatnog modela upravljanja zaštitom što dodatno naglašava potrebu za njegovim planiranjem.⁴² S druge strane, pravni aspekt sastoji se od skupa zakonskih propisa koji definiraju odgovarajuće odredbe po pitanju zaštite, kulturne baštine, arhiva i slično. Može se podijeliti na međunarodnu, nacionalnu i institucionalnu razinu gdje svaka zasebno pruža određeni vid cjelokupne problematike zaštite. Tako nacionalna razina obuhvaća zakone te pravilnike ili preporuke za zaštitu građe. Zakoni predstavljaju odredbe kojih se ustanova mora pridržavati dok su pravilnici i preporuke uglavnom određeni uvjeti koje ustanova treba zadovoljiti, ali ne nužno. Nadalje, na institucionalnoj razini temeljnim pravnim dokumentima smatraju se statuti te pravilnici o radu.⁴³ Sam pravni aspekt sastavni je dio cjelokupnog poslovanja baštinske ili informacijske ustanove, a posebice dolazi do izražaja kada je u pitanju problematika dostupnosti informacija. Sukladno tome, ekonomsko-pravni aspekt zaštite izrazito je nužan i bitan. Ipak, nije ključan u uspješnosti zaštite, odnosno ne smije služiti kao izgovor za manjkavost aktivnosti zaštite, ali treba ga u potpunosti razumjeti kako bi se sama ustanova, njezini djelatnici te korisnici mogli prilagoditi promjenama u nekim od povezanih aspekata i okvira djelovanja.⁴⁴

⁴⁰ Usp. Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac-Jelušić, T. Nav. dj., str. 12.

⁴¹ Usp. Isto, str. 17.

⁴² Usp. Isto, str. 18.

⁴³ Usp. Isto, str. 20.

⁴⁴ Usp. Isto, str. 21.

4.1. SREDSTVA FINANCIRANJA ZAŠTITE FILMSKE BAŠTINE

Kao sastavni dio Hrvatskog državnog arhiva, Hrvatska kinoteka financira se na sličan način kao i sam Arhiv. Točnije, financira se primarno putem sredstava ostvarenih vlastitom djelatnošću, ali i uz pomoć financijskih potpora od strane Ministarstva kulture i državnog proračuna.⁴⁵ Naime, velik dio sredstava dolazi od pružanja i naplaćivanja usluga korisnicima. U kontekstu Kinoteke, korisnicima se tako naplaćuje korištenje filmskog gradiva presnimljenog s nitratne filmske vrpce i posebnih formata, zatim korištenje inserata i kopija za TV te korištenje kopija za jednokratno prikazivanje u kino-dvorani. Osim toga, korisnici imaju mogućnost pregleda audiovizualnog gradiva te presnimavanja filmskog gradiva na video uz određenu naknadu ovisno o stanju samog gradiva, starosti i formatima. Također, korisnicima se pruža i usluga tehničke obrade filmskih kopija, a Kinoteka redovito osigurava i tehničku stručnu pomoć za korištenje određenog filmskog gradiva. Cijene samih usluga variraju između nekoliko stotina do nekoliko tisuća kuna, a na cijenu uglavnom utječu različiti čimbenici, uglavnom vezani uz same korisnike, aktivnost za koju se posuđeno gradivo koristi, materijali na kojima je gradivo pohranjeno te starost i/ili ugroženost gradiva s obzirom na postojeća oštećenja.⁴⁶ Sukladno tome, znatan dio sredstava svakako dolazi od pružanja usluga i njima je moguće pokriti neke manje troškove Hrvatske kinoteke. Nadalje, još jedan oblik financiranja je i financijska potpora Ministarstva kulture koje godišnje financira određene odobrene programe u svim aspektima kulturne djelatnosti u Hrvatskoj. Projekt je pokrenut 2006. godine te se od tada redovito financira i Hrvatska kinoteka, odnosno Hrvatski državni arhiv. U prve dvije godine financirala se primarno zaštita nacionalnog filmskog fonda, a od 2009. godine veliki se naglasak stavlja na digitalizaciju gradiva Hrvatskog državnog arhiva. Ipak, nakon 2012. godine, u kontekstu financiranja arhivske djelatnosti, dio sredstava ostavlja se za restauraciju, konzervaciju i reviziju audiovizualnog gradiva. Unatoč tome, dobivena sredstva poprilično su manja od traženih sredstava što je zasigurno dovelo Hrvatsku kinoteku do toga da traži nove mogućnosti i načine za prikupljanje dovoljne količine sredstava.⁴⁷ Sukladno tome, Hrvatska kinoteka redovito se prijavljuje i na javne pozive za dodjelu sredstava za poticanje komplementarnih djelatnosti. Sam javni poziv organizira se od 2009. godine, a u

⁴⁵ Usp. Financiranje djelatnosti. / Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/O-nama/Financiranje-djelatnosti> (2021-06-22)

⁴⁶ Usp. Cjenik Hrvatskog državnog arhiva: pročišćeni tekst. Zagreb: 2021. URL: http://www.arhiv.hr/LinkClick.aspx?fileticket=1AjvmQZAB_8%3d&tabid=157&portalid=0&mid=2393 (2021-06-22)

⁴⁷ Usp. Financiranje. / Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. URL: <https://min-kulture.gov.hr/financiranje/16275> (2021-06-22)

komplementarne djelatnosti spadaju sve aktivnosti, projekti te suradnje vezane uz audiovizualno gradivo. Hrvatska kinoteka vodeća je hrvatska institucija u zaštiti filmske baštine pa se tako u samim počecima većina sredstava u tom području dodjeljivala upravo njoj. Ipak, nakon 2013. godine, Hrvatska kinoteka više se ne nalazi na popisima odobrenih programa i projekata, iako se zaštita filmskog gradiva i dalje financira drugim ustanovama. Potencijalnih razloga za to ima bezbroj, ali sudeći prema arhivi rezultata javnih poziva za dodjelu sredstava za poticanje komplementarnih djelatnosti postoji velika mogućnost da Hrvatski audiovizualni centar ne raspolaže tolikom količinom sredstava kao prije. Naime, u početku se oko 3 000 000 kuna izdvajalo samo za zaštitu, no u svim kasnijim dokumentima ta brojka ne prelazi svega nekoliko stotina tisuća kuna.⁴⁸ Osim toga, moguće je da jednostavno ne postoji toliki interes za zaštitu, kao za promociju filma, no u čemu je zaista riječ teško je utvrditi isključivo na temelju samih dokumenata. U svakom slučaju, važno je naglasiti da je prije otprilike 10 godina Hrvatska kinoteka dobivala znatnu financijsku potporu od strane države, ali u zadnje vrijeme ta potpora postepeno slabi i postaje sve manja te se stoga Kinoteka mora primarno oslanjati na vlastitu djelatnost kao izvor prihoda.

4.2. LEGISLATIVNI OKVIR ZAŠTITE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nastanak Hrvatske kinoteke uvjetovan je Zakonom o kinematografiji koji je donesen 1976. godine te se primjenjivao na cjelokupnom području Socijalističke Republike Hrvatske. Zakonom se utvrđuju glavne aktivnosti i odredbe od posebnog društvenog interesa s ciljem unaprjeđivanja same kinematografije, kao i usklađivanja s glavnim društvenim potrebama i interesima. Samim time, Zakon propisuje odredbe vezane uz poslove poput širenja filmske kulture, pomaganja pri proizvodnji domaćih filmova, programiranja proizvodnje, prometa i prikazivanja filmova, unaprjeđivanja filmskog stvaralaštva te čuvanja filma i drugog filmskog materijala. Po pitanju čuvanja filma i drugog filmskog materijala navode se samo četiri članka u cjelokupnom Zakonu. Točnije, propisano je da su svi filmovi i drugi filmski materijali povijesnog, kulturnog, znanstvenog i umjetničkog značaja smatrani sastavnim dijelom nacionalnog filmskog fonda te su kao takvi zaštićeni Zakonom, a čuvaju se u Hrvatskoj kinoteci. Pohranjeno gradivo može se koristiti u kulturne i znanstvene svrhe, a svi imatelji takvih filmova dužni su poduzimati odgovarajuće mjere zaštite i čuvanja nad tim gradivom. Osim toga, imatelji filma moraju dozvoliti Kinoteci presnimavanje tog gradiva uz utvrđenu

⁴⁸ Usp. Rezultati javnih poziva u kategoriji komplementarnih djelatnosti. / Hrvatski audiovizualni centar. URL: <https://www.havc.hr/o-nama/javni-pozivi/komplementarne-djelatnosti/rezultati> (2021-06-22)

naknadu. Nadalje, proizvođači filmova trebaju za svaki proizvedeni film dostaviti Kinoteci jednu nekorištenu kopiju sa svom potrebnom i traženom dokumentacijom. Ukoliko je u pitanju uvezeni film, od organizacije udruženog rada za promet filmova očekuje se da odmah nakon isteka licence filma dostave Kinoteci najbolju kopiju tog naslova, a od Kinoteke se traži da svima zainteresiranima omogući korištenje pohranjenog gradiva.⁴⁹ Samim time, unutar Zakona o kinematografiji nisu navedene nikakve konkretne mjere, uvjeti ili metode koje Kinoteka treba koristiti kako bi zaštitila gradivo, već se navode u zasebnom dokumentu pod nazivom Pravilnik o organizaciji i radu Kinoteke Arhiva Hrvatske. Tu se detaljno propisuje organizacija, zadaće i rad same Kinoteke, kao i neke posebne odredbe vezane uz to kakvo se gradivo treba prikupljati i kako se njime treba rukovoditi.⁵⁰ Ipak, naglasak ovdje također nije bio na zaštiti što je opet na neki način postavilo filmske arhiviste i djelatnike Kinoteke u položaj gdje se moraju osloniti na vlastite sposobnosti, znanje i iskustvo kako bi uspjeli provoditi zaštitu. Nadalje, 1997. godine, donesen je Zakon o arhivskom gradivu i arhivima kao temeljni zakon kojim se definira arhivska djelatnost u Republici Hrvatskoj. Naime, novi Zakon o arhivskom gradivu i arhivima donesen je 2018. godine, no nekakvih bitnih promjena u njemu nema. Zakonom se definiraju opći pojmovi u kontekstu arhivistike poput arhivskog gradiva, registraturnog gradiva, pismohrana, imatelja te stvaratelja arhivskog gradiva. Kao i kod Zakona o kinematografiji, proizvođači filmova dužni su predati Kinoteci jednu nekorištenu kopiju filma u prvoj godini njegovog prikazivanja. Također, uvoznici filma i videokazeta moraju predati po jednu kopiju svakog uvezenog filma na trajno čuvanje. Ono što se razlikuje u odnosu na Zakon o kinematografiji jest odredba da godinu dana nakon snimanja filma od proizvođača se zahtijeva predaja izvornog gradiva tog filma, što se primarno odnosi na originalne negative slike i tona.⁵¹ Taj zahtjev uvjetovan je Zakonom zasigurno zbog toga što su tijekom 20. stoljeća filmski producenti koristili negative za izradu zamjenskog materijala, a prevelika eksploatacija dovela je do njegovog potpunog uništenja i naposljetku gubitka pojedinih filmskih naslova. Isto tako, očekuje se da arhiv te proizvođači filma, kao imatelji gradiva, redovito provode mjere zaštite, iako konkretne mjere u Zakonu nisu navedene već se, na prijedlog Hrvatskog državnog arhiva, izrađuju zasebni pravilnici. Neki od tih pravilnika bili bi Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva te Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme,

⁴⁹ Usp. Stulli, B. Kinoteka „U sastavu Arhiva Hrvatske“ u Zagrebu. // Arhivski vjesnik 1,19-20(1977), str. 355. URL: <https://hrcak.srce.hr/124694> (2021-06-23)

⁵⁰ Usp. Pravilnik o organizaciji i radu Kinoteke Arhiva Hrvatske. // Arhivski vjesnik 1,21-22(1979), str. 459. URL: <https://hrcak.srce.hr/123961> (2021-06-23)

⁵¹ Usp. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine 105/97. URL: <http://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (2021-06-23)

zaštite i obrade gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. Oba pravilnika propisuju temeljne uvjete čuvanja gradiva u odnosu na njihov smještaj, mikroklimatske uvjete te sam prostor potreban za rad. Iako je naglasak na papirnatom gradivu, u oba Pravilnika je naglašeno kako se gradivo na drugim medijima treba čuvati u prostorijama na temperaturi i relativnoj vlažnosti koje su u skladu s preporukama samog proizvođača ili Hrvatskog državnog arhiva. Ipak, jedina razlika je u tome što je jedan pravilnik vezan isključivo uz arhive, a drugi uz uvjete koje trebaju osigurati imatelji gradiva, no oboje su ključni u zaštiti te je stoga pridržavanje tih odredbi nužno.⁵²

4.3. ARHIVSKE NORME I STANDARDI

Međunarodni arhivski standardi redovito se objavljuju i ažuriraju za pojedine dijelove arhivske djelatnosti. Rezultat su praćenja određenih globalnih trendova, odnosno nastaju s ciljem aktualiziranja odgovarajućih pravnih pitanja regulacije te standardizacije protoka informacija. Samim time, zaštita arhivskog gradiva, kao i njegova obrada te korištenje, definirana je putem načela i standarda same arhivske struke i djelatnosti. Po pitanju Hrvatske kinoteke primjenjuje se nekoliko takvih dokumenata koji primarno pokrivaju problematiku opisa arhivskog gradiva, izrade arhivističkog normativnog zapisa, upravljanja elektroničkim gradivom te prevencije katastrofa.⁵³ Samim time, glavni fokus tih dokumenata zasigurno nije zaštita arhivskog gradiva. Osim toga, nema niti jednog pravilnika ili standarda koji je vezan isključivo uz filmsko gradivo ili njegovu zaštitu, već se bave arhivima te arhivskim gradivom općenito. Jedina iznimka je elektroničko gradivo s obzirom da postoji potpuni vodič za arhiviste koji se bavi tom tematikom, a detaljno se dotiče i problematike same zaštite tog gradiva.⁵⁴ Ipak, jedna od publikacija koju je potrebno istaknuti jest „*General Guidelines for Regulations on Parliamentary Archives*.“ Objavljena je 2004. godine te propisuje osnovne uvjete koje trebaju zadovoljavati smjernice vezane uz same arhive i pristup te upravljanje dokumentima, tj. arhivskim gradivom. Tako se ukratko spominju i uvjeti vezani uz zaštitu. Naime, navedeno je kako se te odredbe za zaštitu trebaju baviti primarno politikom zaštite, odnosno politikom konzervacije i preventivne zaštite dokumenata. Također, zbog toga je potrebno odrediti opće smjernice i određene tehničke kriterije na temelju različitih čimbenika kako bi se u krajnosti omogućila pravilna zaštita kulturne baštine u arhivima. Prednost trebaju imati ugroženiji

⁵² Usp. Isto.

⁵³ Usp. Arhivske norme i propisi. / Hrvatski državni arhiv. URL: http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/ArhivskiStandardi.aspx (2021-06-23)

⁵⁴ Usp. Isto.

materijali, primarno film, te se predlaže proučavanje standarda s ciljem što boljeg očuvanja informacija. Nadalje, iako se ove publikacije većinom bave tradicionalnim arhivima i arhivskim gradivom, navedene odredbe za zaštitu mogu se primijeniti i na filmske arhive.⁵⁵

5. DOKUMENTI, PUBLIKACIJE I STANDARDI STRUČNIH TIJELA

Osnivači prvih arhiva vrlo brzo su shvatili da razmjena informacija filmskog te drugog materijala na međunarodnoj razini ima veliku ulogu u njihovom razvoju. Točnije, takav oblik suradnje počeo se smatrati temeljnim preduvjetom razvoja filmskih arhiva, ponajprije zbog toga što bi omogućilo jačanje legitimnosti rada i statusa samih institucija u okvirima države. Osim toga, bilo bi moguće i brže širenje arhiva, kao i lakše te jeftinije prikupljanje građe. Stoga se ubrzo nakon formiranja prvih nacionalnih filmskih arhiva počelo promišljati o osnivanju odgovarajućih stručnih tijela koja bi služila kao primarna potpora razvoju filmskih arhiva u svijetu. Naime, filmska umjetnost i kinematografija bili su relativno novi pojmovi kojima javnost nije pridodavala preveliku pažnju smatrajući da je film samo još jedan kulturni trend. U takvim uvjetima nije se moglo raspravljati ni o zaštiti samog filmskog gradiva što je dodatno povećalo nužnost za stvaranjem stručnih tijela i organizacija koje i na međunarodnoj razini služile kao krovne institucije kojima se filmski arhivi mogu obratiti za pomoć.⁵⁶ Dvije najznačajnije organizacije su *Međunarodna federacija filmskih arhiva* te *Europsko udruženje filmskih arhiva*, a Hrvatska kinoteka je, zbog svojih značajnih postignuća po pitanju zaštite i čuvanja filmske baštine, punopravni član oba stručna tijela. Kao punopravni član, Hrvatska kinoteka ima pristup brojnim izvorima, praksama i preporukama vezanim uz sve aspekte djelovanja filmskih arhiva, ponajprije uz zaštitu filmskog gradiva. Također, svi članovi imaju i mogućnost sudjelovanja u izradi praksi i preporuka kako bi se utvrdilo što treba primijeniti kako bi se određeni problemi ili manjkavosti otklonili.⁵⁷ Na taj način Hrvatska kinoteka može kontinuirano uvažavati preporuke *Međunarodne federacije filmskih arhiva* i *Europskog udruženja filmskih arhiva* s ciljem poboljšavanja vlastite prakse zaštite filmskog gradiva, kao i s ciljem pružanja povratnih informacija o njihovoj djelotvornosti.

⁵⁵ Usp. General guidelines for drafting of regulations on parliamentary archives: ICA Study 14. URL: http://arhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/Study14EN.pdf (2021-06-23), str. 10.

⁵⁶ Usp. Dupin, C. The origins of FIAF: 1936-1938. // *Journal of Film Preservation* 88(2013), str. 43-58. URL: <https://www.fiafnet.org/pages/History/Origins-of-FIAF.html> (2021-06-23)

⁵⁷ Usp. FIAF affiliation benefits. / International Federation of Film Archives. URL: <https://www.fiafnet.org/pages/Community/FIAF-Affiliation-Benefits.html> (2021-07-06)

5.1. MEĐUNARODNA FEDERACIJA FILMSKIH ARHIVA

Međunarodna federacija filmskih arhiva osnovana je 1938. godine kao odgovor na sve veći broj novonastalih filmskih arhiva. Djeluje u okviru UNESCO-a, s temeljni zadaci su unaprjeđivanje zaštite svjetske filmske baštine, uspostavljanje suradnje među filmskim arhivima i srodnim institucijama, suradnja na prikupljanju filmskog gradiva te definiranje statusa nacionalnih filmskih arhiva.⁵⁸ Također, sama organizacija u svojim dokumentima stavlja naglasak upravo na prikupljanje, trajnu pohranu te zaštitu filmskog gradiva.⁵⁹ Djelatnost filmskih arhiva, osim legislativnom osnovom, regulirana je i Statutom *Međunarodne federacije filmskih arhiva* u kojima takav odnos prema zaštiti posebice dolazi do izražaja. Naime, Statut propisuje temeljne zadaće organizacije, ali i filmskih arhiva te se tako od njih primarno traži čuvanje i zaštita nacionalnog filmskog fonda te filmskog gradiva svjetske filmske baštine. Nadalje, navodi se još lakše prikupljanje i zaštita svih vrsta filmskih dokumenata, promoviranje zbirke filmova i njihove zaštite, suradnja s filmskim arhivima, osiguravanje dostupnosti gradiva te promicanje filmske umjetnosti i povijesnih kinematografskih istraživanja.⁶⁰ Osim Statuta, objavljen je još i niz popratnih publikacija u kojima se navode glavne preporuke, savjeti i upute za čuvanje pojedinih filmskih materijala, ali i za pravilno provođenje zaštite općenito. Jedna od prvih takvih publikacija bila je knjižica pod nazivom „*Film Preservation*“, objavljena 1965. godine. Publikacija se bavi problemom pohrane, zaštite te restauracije filmskih djela s obzirom da se u vrijeme objave to smatralo jednim od najvećih problema filmskih arhiva. Stoga se u ovoj publikaciji na detaljan način navode i opisuju glavne karakteristike filmskih vrpca te se sukladno tome definira kako i gdje ih najbolje čuvati.⁶¹ Nadalje, dvije godine kasnije objavljena je kratka publikacija „*Preservation of Film Posters*“ u kojoj je grupa specijalista predstavila najbolji način za čuvanje, pohranu, čišćenje, restauraciju te prikazivanje filmskih plakata kao jednog od temeljnih oblika popratnog filmskog gradiva.⁶² Osim toga, 1980. godine objavljen je i „*A Handbook for Film Archives*“ kao odgovor na UNESCO-ov poziv arhivima članovima da poduzmu tehničke i zakonske mjere

⁵⁸ Usp. Kukuljica, M. Nav. dj. Str. 27.

⁵⁹ Usp. Isto, str. 28.

⁶⁰ Usp. Isto, str. 30.

⁶¹ Usp. Volkmann, H. Film preservation: a report of the Preservation Committee of the International Federation of Film Archives. London: National Film Archive, 1965. Str. 4. URL: [https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Film%20Preservation%20\(1965\)%20LR.pdf](https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Film%20Preservation%20(1965)%20LR.pdf) (2021-06-24)

⁶² Usp. De Vaal, J. Preservation of film posters. FIAF; 1967. Str. 3. URL: De Vaal, Jan. Preservation of Film Posters. FIAF; 1967. URL: https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/2020/03/Preservation-of-Film-Posters_1967_RED.pdf (2021-06-24)

kako bi očuvali i zaštitili filmsko gradivo, a kao pomoć pri tome objavljen je detaljni vodič koji pojašnjava svaku pojedinu aktivnost i djelatnost filmskih arhiva s ciljem što bolje ispunjavanja te preporuke.⁶³ Naposljetku, 1991. godine objavljena je publikacija naslovljena „*Handling, Storage and Transport of Cellulose Nitrate Film*“. Naime, takve filmske vrpce predstavljaju značajnu opasnost za arhive, ponajprije opasnost od požara, pa je stoga u ovoj publikaciji uz pomoć popratnih fotografija objašnjeno kako pravilno rukovati s navedenim filmskim materijalom kako bi se izbjegla potencijalna opasnost i katastrofa.⁶⁴ Ipak, unatoč značajnom trudu, sama organizacija ne može zadovoljiti specifične i pojedinačne probleme i potrebe te tako ne može osigurati ni pravilnu zaštitu filmskog gradiva na međunarodnoj razini. Točnije, dolazi do značajnog raskoraka u teoriji i praksi, a redovito objavljivanje publikacija i preporuka ne rješava pravilno ustanovljeni problem.⁶⁵

5.2. EUROPSKO UDRUŽENJE FILMSKIH ARHIVA

Europsko udruženje filmskih arhiva nastalo je 1996. godine. Kao i *Međunarodna federacija filmskih arhiva*, ima vlastiti Statut u kojem se također kao temeljni zadaci navode zaštita i restauracija europske filmske baštine, ali i suradnja među filmskim arhivima te promocija filmske umjetnosti. Osim toga, kako bi se stekla dodatna pomoć pri zaštiti i restauraciji gradiva, ključnim zadacima smatraju se još provođenje i promoviranje filmskog gradiva, zajedničko nastojanje na katalogizaciji filmske baštine, usavršavanje filmskih djelatnika te aktivno zalaganje za sustavno provođenje zaštite i restauracije filmskog gradiva. Ipak, Statut više služi kao skup preporuka nego kao obvezujući pravni dokument, ali unatoč tome samo Udruženje aktivno osniva ekspertne grupe, simpozije i projekte o zaštiti pomoću kojih nastoji kontinuirano ažurirati postojeća znanja i prakse kako bi zaštita mogla biti što učinkovitija.⁶⁶ Osim Statuta, Udruženje uglavnom ne objavljuje redovito zasebne dokumente i publikacije vezane uz zaštitu. Jedina iznimka je kratki dokument pod nazivom „*A digital agenda for film archives*“ u kojemu se opisuje postupni prelazak tradicionalnih arhiva u digitalne arhive, odnosno opisuje se proces stvaranja hibridnog poslovanja arhiva. Naglasak je upravo na digitalizaciji te kako će to utjecati na troškove arhiva kada je u pitanju zaštita, prikazivanje, pohrana, diseminacija te dostupnost

⁶³ Usp. A handbook for film archives. FIAF, 1980. Str. 7. URL: <https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/A-Handbook-for-Film-Archives-LR.pdf> (2021-06-24)

⁶⁴ Usp. Handling, storage and transport of cellulose nitrate film. FIAF, 1991. Str. 3. URL: https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Handling_Storage_transport_of_Cellulose_Nitrate_film-RED.pdf (2021-06-24)

⁶⁵ Usp. Kukuljica, M. Nav. dj. Str. 30.

⁶⁶ Usp. Isto, str. 31.

takvog gradiva.⁶⁷ Međutim, kao i kod *Međunarodne federacije filmskih arhiva*, Udruženje nije u mogućnosti rješavati specifične probleme pojedinih filmskih arhiva što isto tako ima utjecaj na formiranje kontinuirane prakse zaštite na europskoj razini. Ipak, članovi *Europskog udruženja filmskih arhiva*, kao i *Međunarodne federacije filmskih arhiva*, vođeni zajedničkim ciljevima ovih stručnih tijela, imaju značajnu ulogu u proučavanju i poboljšavanju suvremene prakse zaštite filmskog gradiva. Veća financijska sredstva i ostala pomoć svakako su potrebni, no uzimanje u obzir iskustva drugih filmskih arhiva može biti od značajne pomoći prilikom primjene istih preporuka u vlastitom poslovanju, u ovom slučaju u poslovanju Hrvatske kinoteke.

⁶⁷ Usp. Christnensen, T. C.; Kuutti, M. A digital agenda for film archives. URL: <https://ace-film.eu/wp-content/uploads/2012/03/A-Digital-Agenda-for-Film-Archives-2012.pdf> (2021-06-24)

6. ZAKLJUČAK

Ekonomsko-pravni aspekt zaštite filmskog gradiva nužan je i bitan u djelovanju filmskih arhiva, ali svakako nije izlika za nedovoljno kvalitetno ili neujednačeno upravljanje zaštitom. Pravni i ekonomski temelji na kojima je zasnovana Hrvatska kinoteka teoretski su idealni, ali u tom području zasigurno ima mjesta za napredak. Naime, točno su definirani zakonski propisi zaštite, kao i brojne preporuke i smjernice od strane stručnih tijela. Isto tako, Hrvatska kinoteka raspolaže s određenom količinom financijskih sredstava kojima može pokriti troškove vlastitog poslovanja, ponajprije zaštite. Ipak, ta financijska sredstva nisu pretjerano velika niti se zakonske odredbe dosljedno i kontinuirano provode, ali je Hrvatska kinoteka, kao i njezina funkcija, prepoznata od strane vlasti što joj je omogućilo da unatoč takvom okruženju može upravljati zaštitom i provoditi potrebne metode zaštite filmskog gradiva s ciljem osiguravanja i čuvanja filmske baštine za buduće generacije. Naime, u situacijama gdje nije moguće osigurati sva potrebna sredstva važno je pridržavati se usvojenih metoda u zaštiti i pohrani filmskog gradiva. Upotreba jeftinih i kratkoročnih rješenja jedna je od nužnosti filmskih arhivista kada je u pitanju sama zaštita filmskog gradiva, dok se određeni stručni i drugi problemi mogu riješiti pomoću upornosti i stručne argumentacije. Primjena stručne argumentacije u razgovoru s vladajućim tijelima zaduženim za kulturu prvi je korak u dobivanju dodatnih sredstava za potrebe pravilnog funkcioniranja. Takva praksa prepoznata je i u Hrvatskoj kinoteci. Unatoč tome, važno je naglasiti da takav pristup nije idealan, odnosno trebala bi se osigurati veća financijska sredstva i bolja primjena zakonskih propisa u praksi jer film kao takav predstavlja važan dokumentacijski zapis koji na poprilično realan način prikazuje određene povijesne fenomene i njegov gubitak ili zanemarivanje može predstavljati značajni problem po pitanju čuvanja ljudske povijesti. Isto tako, trebali bi se uvažiti i pojedinačni problemi filmskih arhiva u okvirima *Međunarodne federacije filmskih arhiva* ili *Europskog udruženja filmskih arhiva* jer ne djeluju svi filmski arhivi u istom okruženju niti raspolažu s jednakom količinom sredstava, a takve organizacije imaju znatan utjecaj na području filmske arhivistike te kao takve mogu potaknuti konkretne promjene u postupanju sa filmskim arhivima, kao i u zaštiti filmske baštine općenito.

7. POPIS LITERATURE

A handbook for film archives. FIAF, 1980. Str. 7. URL: <https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/A-Handbook-for-Film-Archives-LR.pdf> (2021-06-24)

Arhivske norme i propisi. / Hrvatski državni arhiv. URL: http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/ArhivskiStandardi.aspx (2021-06-23)

Burić, M. 35. godina djelovanja Hrvatskog filmskog arhiva u Hrvatskom državnom arhivu. // Arhivski vjesnik 58,1(2015), str. 323-325. URL: <https://hrcak.srce.hr/158862> (2021-06-24)

Christnensen, T. C.; Kuutti, M. A digital agenda for film archives. URL: <https://ace-film.eu/wp-content/uploads/2012/03/A-Digital-Agenda-for-Film-Archives-2012.pdf> (2021-06-24)

Cjenik Hrvatskog državnog arhiva: pročišćeni tekst. Zagreb: 2021. URL: http://www.arhiv.hr/LinkClick.aspx?fileticket=1AjvmQZAB_8%3d&tabid=157&portalid=0&mid=2393 (2021-06-22)

De Vaal, J. Preservation of film posters. FIAF; 1967. Str. 3. URL: De Vaal, Jan. Preservation of Film Posters. FIAF; 1967. URL: https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/2020/03/Preservation-of-Film-Posters_1967_RED.pdf (2021-06-24)

Dupin, C. The origins of FIAF: 1936-1938. // Journal of Film Preservation 88(2013), str. 43-58. URL: <https://www.fiafnet.org/pages/History/Origins-of-FIAF.html> (2021-06-23)

FIAF affiliation benefits. / International Federation of Film Archives. URL: <https://www.fiafnet.org/pages/Community/FIAF-Affiliation-Benefits.html> (2021-07-06)

Financiranje. / Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. URL: <https://min-kulture.gov.hr/financiranje/16275> (2021-06-22)

Financiranje djelatnosti. / Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/O-nama/Financiranje-djelatnosti> (2021-06-22)

General guidelines for drafting of regulations on parliamentary archives: ICA Study 14. URL: http://arhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/Study14EN.pdf (2021-06-23)

Handling, storage and transport of cellulose nitrate film. FIAF, 1991. URL: https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Handling_Storage_transport_of_Cellulose_Nitrate_film-RED.pdf (2021-06-24)

Hrvatski arhivski informacijski sustav. URL: <https://hais.arhiv.hr/HDA/> (2021-08-23)

Hrvatski filmski arhiv (Hrvatska kinoteka). URL: <http://zagreb.arhiv.hr/hr/hda/fs-ovi/kinoteka.htm> (2021-05-19)

Hrvatska kinoteka. URL: <http://www.arhiv.hr/O-nama/Ustroj/Hrvatska-kinoteka> (2021-05-19)

Hrvatska kinoteka. / Hrvatska enciklopedija. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26403> (2021-05-19)

Kukuljica, M. Nove europske inicijative u filmskoj arhivskoj pravnoj praksi: Preispitivanje odnosa filmskih arhiva i nositelja producentskih, autorskih i srodnih prava. // Arhivski vjesnik 40(1997), str. 119-138. URL: <https://hrcak.srce.hr/11122> (2021-06-24)

Kukuljica, M. Prvi koraci Kinoteke Hrvatske pri Arhivu Hrvatske. // Arhivski vjesnik 1,21-22(1979), str. 383-395. URL: <https://hrcak.srce.hr/123951> (2021-05-19)

Kukuljica, M. Zaštita i restauracija filmskog gradiva. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004.

Kula, S. Film archives at the centenary of film. // Archivaria 40(1995), str. 210-225. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/download/12107/13100/> (2021-06-08)

Pravilnik o organizaciji i radu Kinoteke Arhiva Hrvatske. // Arhivski vjesnik 1,21-22(1979), str. 459-463. URL: <https://hrcak.srce.hr/123961> (2021-06-23)

Rezultati javnih poziva u kategoriji komplementarnih djelatnosti. / Hrvatski audiovizualni centar. URL: <https://www.havc.hr/o-nama/javni-pozivi/komplementarne-djelatnosti/rezultati> (2021-06-22)

Stulli, B. Kinoteka „U sastavu Arhiva Hrvatske“ u Zagrebu. // Arhivski vjesnik 1,19-20(1977), str. 355-356. URL: <https://hrcak.srce.hr/124694> (2021-06-23)

Volkman, H. Film preservation: a report of the Preservation Committee of the International Federation of Film Archives. London: National Film Archive, 1965. Str. 4. URL: [https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Film%20Preservation%20\(1965\)%20LR.pdf](https://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/Publications/FIAF-Bookshop/Film%20Preservation%20(1965)%20LR.pdf) (2021-06-24)

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine 105/97. URL: <http://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (2021-06-23)

Zore, L. Preventivna zaštita hrvatske filmske baštine. // Kako poboljšati sustav zaštite: 44. savjetovanje, 20.-22. listopada 2010., Slavonski Brod, Hrvatska / Silvija Babić. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2011. Str. 93-97. URL: <https://www.had-info.hr/dokumenti/publikacije/Radovi%20s%2044.%20Savjetovanja%20hrvatskih%20arhivista%20u%20Slavonskome%20Brodu,%202010.pdf#page=5> (2021-06-24)